

Izvirni znanstveni članek/1.01

dr. Marko Koščak

PO POTEH DEDIŠČINE DOLENJSKE IN BELE KRAJINE

Prispevek Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine želi dodati svoj pogled in predvsem izkušnje, ki smo jih v zadnjih petih letih pridobili na tem področju, s posebnim poudarkom na obmejnem podeželskem prostoru ob slovensko-hrvaški meji na JV Slovenije. Gre za projektne aktivnosti, ki smo jih poimenovali Po poteh dediščine in katerih osnovni namen je s trajnostnim razvojem turizma revitalizirati podeželski prostor Dolenjske in Bele krajine.

Vloga dediščine pri trajnostnem in regionalnem razvoju turizma

Želja po znanju in neposrednem spoznavanju svetovnih znamenitosti bo zagotovo še naprej podlaga za naraščanje trenda po »produktih kulturnega turizma«. Pravilno vodenje in načrtovanje le-tega ima lahko osrednjo vlogo pri ohranjanju svetovne dediščine. Ta zvrst turizma ustvarja finančna sredstva za ohranjanje lokalne dediščine in s tem posameznih območij in objektov naravne in kulturne dediščine. Koristi, ki se lahko ustvarijo iz pravilnega trženja tovrstne ponudbe, lahko ključno pomagajo pri ohranjanju dediščine na lokalni ravni kot tudi na drugih ravneh. Poleg tega lahko prispevajo tudi k ohranitvi in nadaljnjem razvoju obrti in rokodelstva ter kulturnih tradicij, značilnih za posamezna območja in lokalne skupnosti. Nesporo je, da bi se brez tega finančnega vira večji del območij in objektov ter kulturnih aktivnosti v materialnem pogledu soočal z negotovo prihodnostjo (generalni direktor UNESCO Federico Mayor).

Teoretsko-metodološki pristop

V primeru obravnavanega območja Dolenjske in Bele krajine smo izhajali iz teoretskih izhodišč, ki temeljijo na osnovnih življenjskih funkcijah človeške družbe. Naša izhodišča smo oprli na izhodišča socialne geografije, ki opredeljuje na naši stopnji družbenega in gospodarskega razvoja znotraj socialnih skupin osnovne funkcije »živeti v skupnosti«, »stanovati«, »delati«, »se oskrbovati«, »se izobraževati« in »preživljati prosti čas«. Med temi funkcijami ne obstaja hierarhija, vse so pomembne za funkcioniranje določene skupnosti, pri čemer pa ne pomeni, da med njimi ni pomembnih razlik (K. Ruppert, F. Schaffer, J. Maier, R. Paesler, Socialna geografija, 89, Zagreb 1981). Pri nastavljanju modela je treba torej osvetliti obseg, znotraj katerega bo oblikovan razvoj, poleg tega pa tudi ostale sestavine tega razvoja, ki jih načrtujemo prek osnovnih funkcij družbenega in gospodarskega razvoja in ki so »živeti v skupnosti«, »stanovati«, »delati«, »se oskrbovati«, »se izobraževati« in »preživljati prosti čas«. Glede na to, da je naš osnovni namen proučevati vlogo in možnosti razvoja podeželskega in obmejnega prostora ob slovensko-hrvaški meji prek razvoja trajnostnega oziroma uravnoteženega turizma v

Še bolj natančno gre za oblikovanje regijskega turističnega proizvoda, ki temelji na vključevanju naravne in kulturne dediščine kot ključnega elementa turistične ponudbe, ob tem pa za možnosti razvoja alternativnih gospodarskih (dopolnilnih) dejavnosti ter ustvarjanje priložnosti za nova delovna mesta na podeželju ob slovensko-hrvaški meji.

Predstavljene izkušnje in metodološki pristop so rezultat strokovnega dela in sodelovanja domačih in tujih strokovnih institucij pri projektu. Gre za klasičen primer pristopa k regionalnemu razvoju (priprava strateških načrtov, priprava in projektno vodenje, upoštevanje načela partnerstva in subsidiarnosti, programskega usmerjanja in sofinanciranja razvojnih spodbud in načelo prekomejnega povezovanja – zaenkrat na neformalni ravni). Naj ne zveni preveč ambiciozno trditev, da imamo v prostoru JV Slovenije že štiri leta praktičen primer (so)delovanja, medtem ko v Sloveniji na mnogih ravneh šele potekajo diskusije, razprave, seminarji, delavnice in ostale razprave na teoretski ravni o vsebinah in elementih »novega« regionalnega razvoja. Menimo, da lahko izkušnje iz Dolenjske in Bele krajine prispevajo k oblikovanju nadaljnjega razvoja trajnostnega turizma in regionalnega povezovanja v Sloveniji.

tem prostoru, smo temu primerno »oblikovali« tudi teoretski model.

Ta obsega najprej **pokrajino**, lahko jo imenujemo tudi **kulturno krajino** – njen značaj, lastnosti, privlačnost za prebivalce in obiskovalce ter vse elemente, ki lahko zmanjšajo to privlačnost (npr. degradirana območja v okolju ipd.). Drugi element tega obsega je **struktura naselij** – zlasti mest in trgov, ki so središča prometnih poti (letalskih, železniških, cestnih itd.) ter trgovskih, bančnih, prenočitvenih, skratka servisno-informacijskih storitev. Ta naselja lahko označimo kot mrežo centralnih naselij, znotraj katerih so razporejena mesta ponudbe za različne vrste dobrin in uslug, ki jih koristijo prebivalci območja in tudi obiskovalci. Naslednji element so **prometne zveze oziroma komunikacije** (ceste, železniški potniški promet, javni avtobusni prevoz) znotraj regije in v povezavi z ostalimi regijami. Pri tem je pomembno poudariti, da te prometne zveze potekajo tudi preko meje in tako omogočajo ustrezno povezavo in pogoje za zadovoljevanje osnovnih funkcij tudi čezmejnemu prebivalstvu. Seveda morajo zato obstajati ustrezni pogoji. Pri načrtovanju medsebojnih odnosov med osnovnimi funkcijami moramo seveda upoštevati, iz katerih krajev bodo obiskovalci najverjetneje prispeli, prav tako pa tudi predvideti vzorce gibanja znotraj območja. Glede na to, da je pomemben del projektnih aktivnosti namenjen tudi vlogi in možnostim razvoja podeželja obmejnega prostora ob slovensko-hrvaški meji, predvsem v smislu funkcije »preživljanja prostega časa«, smo v prostoru analizirali pomembne elemente že **obstojećih vzorcev razvoja dejavnosti funkcije »preživljanja prostega časa« v prostoru**, ki so v našem primeru obstajali v obliki že začelih aktivnosti v sklopu programa celostnega razvoja podeželja in obnove vasi (CRPOV), vinsko-turističnih cest (VTC) in zdraviliškega turizma pod upravljanjem Krke Zdravilišč, če naštejemo samo tiste najvažnejše. Na tej osnovi smo potem dodajali ostale elemente te funkcije, ki so v medsebojni povezavi predstavljali regijski turistični proizvod na podeželju, ki je obsegal obmejno območje Dolenjske in Bele krajine ob slovensko-hrvaški meji. Ti elementi so lahko izredno privlačna kulturna krajina (krajinski, regionalni parki), ki je primerna za panoramske vožnje, sprehode, kolesarjenje, jahanje itd. Lahko so to poti, ki so že trasirane in določene ter posebno primerne za obiskovalce in njihovo gibanje po pokrajini, npr. daljše pešpoti, panoramske ceste ali železniške poti, jahalne poti itd. Pomembna sestavina so tudi **območja in objekti naravne in kulturne dediščine**, ki bi zanimali obiskovalce. To so lahko kraji in objekti, ki so že znani kot del dediščine (npr. zgodovinski spomeniki, mestni parki), pa tudi veliko drugih posebnosti, kot so romarske cerkve, samostani, ohranjena vaška arhitektura, gradovi, stari mlini, soteske, izviri rek, vrtovi, muzeji, jame ali razgledne točke. Na osnovi različnih časovnih in prostorskih kriterijev smo predvideli tri različne oblike vzorcev, ki so značilni za današnje družbene razmere in ki lahko predstavljajo zadovoljitev funkcije »preživljanja prostega časa« na naslednje načine:

- preživljanje prostega časa v neposredni bližini bivanja (primerna oblika za lokalno prebivalstvo

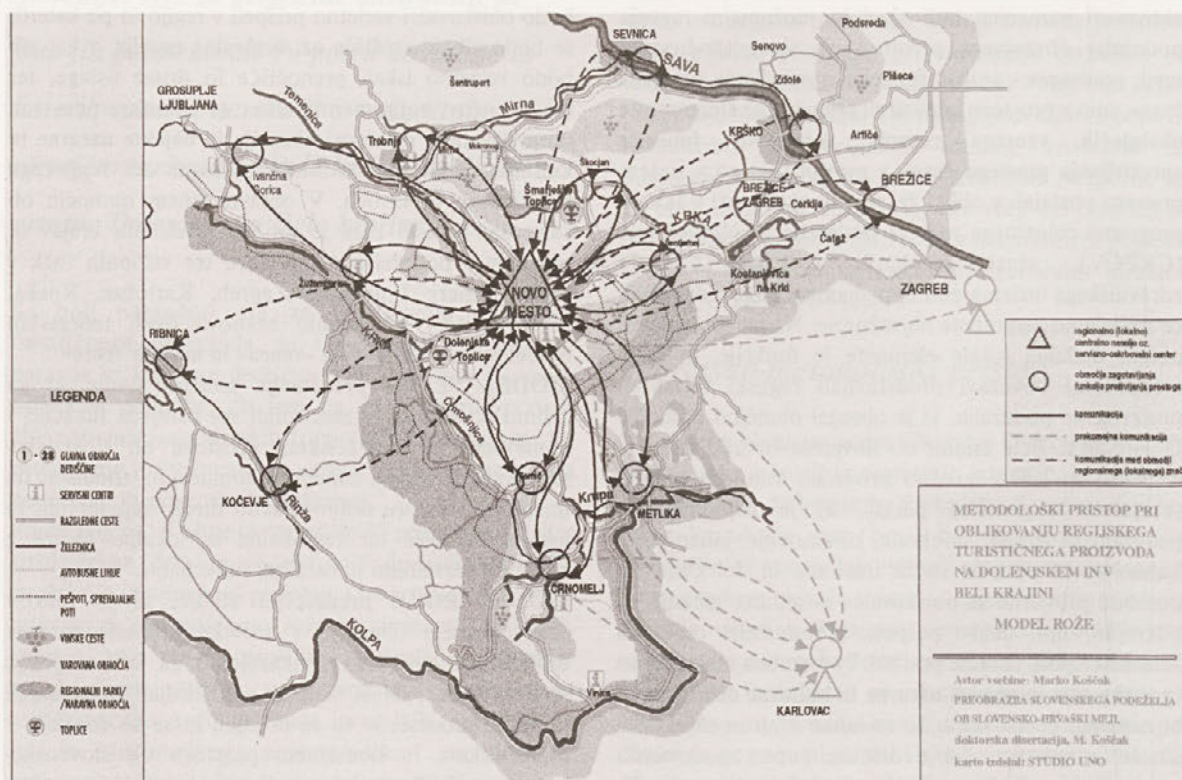
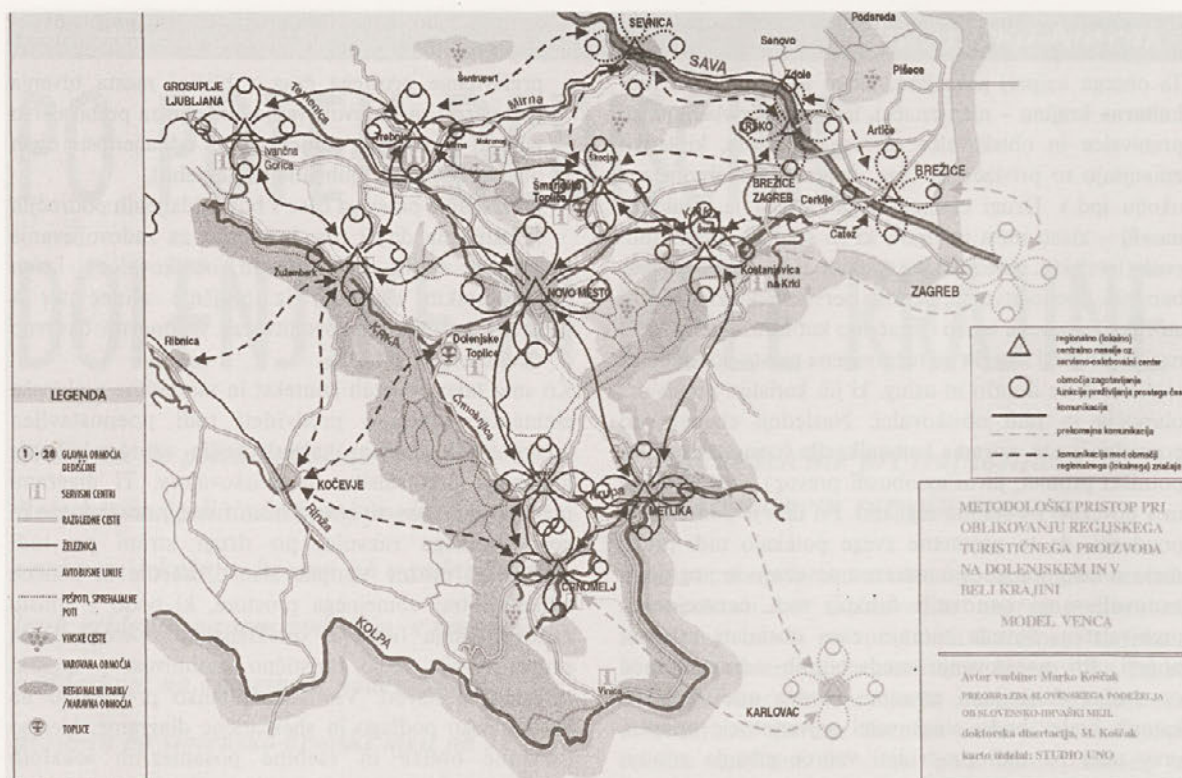
znotraj obmejnega območja in za prebivalstvo neposredno ob meji),

- preživljanje prostega časa v bližini mesta bivanja (primerno za zadovoljevanje funkcije za prebivalstvo znotraj prostorske dimenzije in oddaljenosti obeh državnih središč Ljubljane in Zagreba),
- preživljanje prostega časa v bolj oddaljenih področjih (gibanje na daljši čas; primerno za zadovoljevanje funkcije tujih in domačih obiskovalcev izven prostorskih dimenzij iz prejšnje alineje ter s predvidevanjem zadovoljitve za večdnevno časovno obdobje).

Ko smo tako povezali kontekst in morebitne vsebinske elemente, moramo predvideti tudi poenostavljen metodološki diagram najverjetnejših vzorcev gibanja lokalnega prebivalstva in obiskovalcev. Ti diagrami predstavljajo umestitev osnovnih funkcij družbenega in gospodarskega razvoja, po drugi strani pa tudi upoštevajo možne vstopne smeri, začetne in končne točke znotraj obmejnega prostora, ki bodo v smislu zadovoljevanja funkcije »preživljanja prostega časa« skupaj tvorile večjo turistično zanimivost – regijski turistični proizvod. Vse skupaj lahko prenesemo na kartografsko podlago in shematične diagrame, kjer so razvidne oblike in vsebine posameznih lokalnih turističnih proizvodov, glavne **komunikacije**, po katerih bodo obiskovalci verjetno prispeli v regijo in po katerih se bodo gibal, **središča oz. centralna naselja**, v katerih bodo verjetno iskali prenočišče in druge usluge, ter glavna in najpomembnejša (v konkretnem in obravnavanem primeru) **območja in objekte naravne in kulturne dediščine**, ki bodo sestavni del regijskega turističnega proizvoda. V obravnavanem območju ob slovensko-hrvaški meji je mnogo privlačnih krajev in objektov v podeželskem prostoru ter vstopnih točk v regijo (smeri: Ljubljana, Zagreb, Karlovac, Rijeka, Kočevje itd.) narekovalo zasnovo dveh teoretskih modelov, in sicer **modela »venca« in modela »rože«**.

MODEL VENCA predstavlja končno stanje, ki ga želimo doseči, da bi zadovoljili vse osnovne funkcije v obmejnem in podeželskem prostoru ob slovensko-hrvaški meji. Model temelji na domnevi in izhodišču, da imamo v prostoru dobro razvito mrežo regionalnih in lokalnih središč ter regionalne in lokalne centre z razvitimi servisnimi in ostalimi funkcijami.

MODEL ROŽE predstavlja stanje, ki je bilo v obravnavanem območju v začetku prehoda agrarne družbe v industrijsko. Prikazujemo ga kot nasprotje modelu venca, da bi si lažje predstavljali in razumeli razvojne procese, ki so se dogajali in se še dogajajo v podeželskem in obmejnem prostoru ob slovensko-hrvaški meji. Ta model temelji na domnevi, da prostor ne premore več pomembnejših središč in z njimi povezanih servisnih in ostalih funkcij. Tako obstaja v regiji centralno locirana ponudba centralnih funkcij, kjer bodo lokalni prebivalci in obiskovalci zadovoljevali svoje osnovne funkcije, od tam pa v obliki enodnevnih izletov obiskovali posamezne objekte in območja naravne in kulturne dediščine v obmejnem in hkrati podeželskem prostoru ob slovensko-hrvaški meji ter tako kot v prejšnjem primeru koristili javna ali individualna prevozna sredstva.

Zaključek

Prikazan pristop temelji na paradigmi »regionalne samouresničitve«, ki trdi, da morajo na razvoj regije, in to na katerem koli področju, odločilno vplivati prizadeti prebivalci, ki bodo za dosego določenih ciljev pripravljeni aktivirati vse svoje lastne moči. Vodilo pri tem mora biti »pomoč za samopomoč«, kar sicer ne pomeni odrekanja javnim sredstvom, marveč morajo biti le-ta bolj vezana na same ideje, pobude in ukrepe.

Težišče enotne regionalne strategije (na določenem področju ali v celoti) je, ob misli na konkurenčnost, tudi na razmišljanju o integraciji in koordinaciji različnih strokovnih programov in politike. To pa odpira tudi možnosti za medregijsko in čezmejno sodelovanje, seveda ko bodo tako strokovne kot politične razmere za to povsem dozorele. Za dosego trajnostnega in regionalno zasnovanega razvoja so pomembni trije ključni principi:

a) Harmonija med lokalnim prebivalstvom in okoljem

Ta princip temelji na potrebi po ustvarjanju takih pogojev, ki bodo zagotavljali harmonijo med lokalnim prebivalstvom (ki občasno ali stalno prebiva v območju) ter naravnimi kulturnimi in zgodovinskimi značilnostmi prostora.

b) Usklajeno delovanje

V preteklosti je bilo veliko škode povzročene zaradi ozkega sektorskega pristopa in togih usmeritev »od zgoraj navzdol«. Ti razvojni koncepti in usmeritve niso upoštevali vseh vidikov razvoja v posameznih podeželskih območjih, kakor tudi ne medsebojnih povezav med sosednjimi regijami. Zaradi tega naj bi bile vse usmeritve in razvojne strategije v prihodnje usklajene, in sicer ne glede na geografsko velikost območja. Zato je treba začeti s povezano in koordinirano aktivnostjo na nacionalni ravni, ki jo izvaja vlada z odgovornimi resorji na državnem (regionalnem in lokalnem) nivoju v tesni povezavi z lokalnim prebivalstvom. Ta zavest je v razmišljanjih mnogih še vedno premalo prisotna.

c) Aktivno sodelovanje lokalnega prebivalstva

Samoumevno je, da ima lokalno prebivalstvo, ki prebiva v določenem podeželskem in obmejnem območju, veliko večji občutek in boljše vizijo o tem, kakšne so potrebe za njihov prihodnji razvoj, kot ga ima lahko centralizirana državna administracija. Zato je pomembno, da se že od začetka priprav na razvojne programe upoštevajo vizije, želje, potrebe, potenciali ter podjetnost lokalnega prebivalstva iz območja razvoja. Tak pristop je zahteven in predstavlja izziv za vse sodelujoče na vseh ravneh, vendar lahko le tako usklajena akcija prinese prave rezultate pri razvoju podeželskih in obmejnih območij, kakršno je tudi območje ob slovensko-hrvaški meji.

- - 1997a: Slovenske pokrajine: Med lastnimi interesi in politiko regionalnega razvoja. V: IB revija, št. 9-10-11, Ljubljana.

REDCLIFT, M. 1984: Development and the Environmental Crisis. Red or Green Alternatives? London, Methuen&Co. Ltd., 149.

RUPPERT, K., F. Schaffer, J. Maier, R. Paesler 1981: Socijalna geografija. Zagreb.

UNITED NATIONS ECONOMICS Commission for Europe, Major Trends Characterising Human Settlements Development in the ECE Region. United Nations, Geneva 1998.

Viri in literatura:

BRUNNER, G. 1992: Föderation, Konföderation und Regionalismus, Südosteuropa Mitteilungen. V: Geografski vestnik 32/2, Ljubljana 89-103.

FAO, Rural Poverty in Developing Countries and Means of Poverty Alleviation. Rome 1982 (cit. po: Dams 1985).

KLEMENČIČ, V. 1993: Geopolitični položaj ter teoretski in metodološki poizkus opredelitve tipov obmejnih območij na primeru Slovenije. V: Dela 10: Geografski aspekti obmejnosti in regionalnega razvoja, Ljubljana, 9-20.

KOŠČAK, M. 1992: Usmerjanje razvoja na ruralnih območjih. FAGG - IPŠPUP, magistrska naloga, Ljubljana.

- - 1999: Preobrazba slovenskega podeželja ob slovensko-hrvaški meji. Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, doktorska disertacija, Ljubljana.

RAVBAR, M. 1997: Dileme in cilji regionalne politike v luči oblikovanja pokrajin. V: IB revija, št. 9-10-11, Ljubljana.